

De ecologische uitdaging

Andrew Dobson & and Robyn Eckersley (Eds.), *Political Theory and the Ecological Challenge*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, 262 p.

Hoe is de politieke theorie veranderd door de ecologische uitdaging? Dat is het uitgangspunt van deze bundel opstellen van vooral Engelstalige academici. Wie af en toe eens een boek of artikel leest van Andrew Dobson, auteur van het standaardwerk *Green Political Thought* waarvan ondertussen een vierde editie verscheen (Routledge, 2007), zal meteen een aantal namen van die auteurs herkennen. In de loop der jaren is er een stevige stapel literatuur ontstaan over diverse aspecten van het ecologisme. Het is interessant te zien hoe er stap voor stap wordt verder gebouwd op al dat werk. Tegelijk zie je ook de beperkingen ervan. En die hebben misschien wel te maken met een gebrek aan interactie met de *praktische* politieke ecologie zoals die onder meer door de ecologische partijen wordt beoefend.

Political Theory and the Ecological Challenge bestaat uit twee grote delen. In het eerste wordt er vanuit andere ideologieën naar de ecologische uitdaging gekeken. Het tweede deel focust op een aantal centrale concepten uit de politieke theorie en bekijkt hoe die al dan niet aan bijsturing toe zijn door het ecologische vraagstuk. Alle stukken na elkaar lezen is nogal vermoeiend. Eerder dan een boek dat één lijn of vraagstuk behandelt, is dit een studieboek dat de lezer op weg helpt in het debat en daarin is het zeker geslaagd. De meeste stukken zijn van een behoorlijk niveau.

In een eerste bijdrage kijkt Roger Scruton vanuit het conservatisme naar de ecologische uitdaging. Het is een zeer interessant stuk, ook al zijn enkele van de stellingen van Scruton erg discutabel. De auteur verzet zich tegen de koppeling

van ecologische bekommernissen met een links verhaal, en vindt dat die zorg beter tot zijn recht zou komen in een conservatieve bedding. De nadruk op het *bewaren* die er in het ecologisme bestaat, kan men beschouwen als *conservatief*. Maar opdat het zou werken, is er ook nood aan een maatschappijopvatting die meer in conservatieve zin gaat. Meer traditionele instellingen en een verbondenheid met de natie, geven een kader waarin het voor mensen gemakkelijker wordt zichzelf beperkingen op te leggen. De *sense of place* zou het verbindende element zijn tussen conservatieven en ecologen.

Daarna komt een eveneens interessant stuk van de Nederlander Marcel Wissenburg over het liberalisme. In een helder overzicht geeft hij aan in welke mate het klassieke liberalisme in staat is de ecologische uitdaging te integreren. De stelling daarbij is dat dat duidelijk niet zal gaan als het liberalisme blijft steunen op een model van negatieve vrijheid (niet-inmenging) en de markt. Onder meer de klassieke invulling van het begrip neutraliteit (bijvoorbeeld in neutraliteit van behoeften) is niet houdbaar. Op een aantal punten kan het liberalisme zeker veranderen, op andere punten zal er geen overeenstemming zijn.

Het stuk over het socialisme (Mary Mellor) is een beetje vermoeiend. Het lijkt vooral te willen bewijzen hoe de ecologische uitdaging de basis kan leggen voor 'a new and invigorated socialism'. Van een vruchtbare ontmoeting, waarbij er echt wordt ingegaan op ecologische vragen, is geen sprake.

Daarop volgt een interessante tekst over feminisme. Val Plumwood schetst de contouren van een uitgebreid filosofisch-politiek project, geïnspireerd door het ecofeminisme, gericht op '(re)situating humans in ecological terms and non-humans in ethical terms'. Daarbij moeten systematisch allerlei vormen van dualistisch denken (man/vrouw, natuur/cultuur, mens/niet-mens, ...) aangepakt worden (zie Oikos 45).

De drie stukken die daarna volgen, over nationalisme (Avner de-Shalit), communitarisme (Robyn Eckersley) en kosmopolitisme (Andrew Linklater) vullen elkaar met hun respectieve invalshoeken sterk aan. Het helder opgebouwd stuk over nationalisme zoekt naar de redenen waarom nationalisme en ecologie wel en niet kunnen samengaan. Aan de pluskant staan argumenten als het bevorderen van solidariteit binnen de (nationale) gemeenschap, het idee van erfgoed dat een bewarende politiek zou stimuleren en het bevorderen van een gevoel van verantwoordelijkheid tegenover toekomstige generaties. Aan de minkant – die volgens de auteur uiteindelijk zwaarder doorweegt – staan argumenten als het tegengaan van mondiaal denken bij lokaal handelen, de verbondenheid met de *sense of place* waarbij die plek of dat territorium vooral een container van mythologieën is en niet een (globaal) *ecosysteem*, de nadruk op politieke en niet op ecologische grenzen en ten slotte de sterke antropocentrische gerichtheid. Op basis van deze analyse wordt nationalisme gezien als een obstakel voor de ecologische uitdaging.

In de beschouwing over het communitarisme wordt gezocht naar positieve openingen. Het communitarisme gaat in de eerste plaats over identiteit. Wie zijn we? Wie ben ik? En het antwoord op die vraag ligt in een verbondenheid met een gemeenschap, die voorafgaat aan vormen van handelen in de wereld. Volgens de auteur wordt bij de ontwikkeling van groene politiek veel te weinig rekening gehouden met de eigenheid van de menselijke identiteit en motivatie. Als men gevaarlijke vormen van lokaal of nationaal particularisme tegengaat, zou het mogelijk moeten zijn de betrokkenheid op omgeving en gemeenschap te gebruiken om die uit te breiden naar ruimere relaties. Bij wijze van voorbeeld: als ik geen kennis en band heb met een rivier dichtbij mij, hoe zou ik dan een rivier aan de andere kant van de

wereld kunnen verdedigen? Een cultuur van verbondenheid zou een zeer goede motivatie zijn om effectief (mondiaal) ecologisch te handelen.

Het kosmopolitisme gaat in principe uit van sterke rationele morele principes die het handelen zouden sturen (en niet in de eerste plaats de bepaaldheid door plaats of gemeenschap). De auteur kijkt naar de internationale politieke ordening en vraagt zich af of er, door toedoen van de ecologische uitdagingen, iets ontstaat als een mondiale politieke gemeenschap waarmee mensen zich verbonden voelen. Een gemeenschap kan maar ontstaan als mensen enerzijds het principe hebben geïnternaliseerd dat ze aan *verwanten* geen schade zullen toebrengen, en anderzijds als ze de daarmee verbonden morele emoties zoals schaamte of schuldgevoel hebben ontwikkeld. Echt vergesorderd op dat pad zijn we nog niet volgens de auteur, maar het besef van de mondiale ecologische problemen kan leiden tot het vormen van verbondenheid met *distant strangers* en kan leiden tot een grotere zorg voor schade die aan die verre vreemden toegebracht kan worden.

Het tweede deel van het boek over politieke concepten begint met *democratie*. Volgens Terence Ball is er geen noodzakelijk verband tussen een inzet voor de natuurlijke omgeving en een inzet voor de democratie. (Andere auteurs, zoals Dobson denken daar anders over.) Het democratieconcept zelf wordt evenwel sterk uitgedaagd door de ecologische vragen. Hoe kan een democratie ook de belangen van toekomstige generaties en de niet-menselijke wezens uitdrukken en in overweging nemen? De auteur pleit voor een sterke uitbreiding van de huidige democratische praktijk tot een *ecodemocratie* of *biocratie*. Dat zal niet noodzakelijk een gedecentraliseerde directe democratie zijn, maar wel een indirecte en representatieve democratie.

Het artikel over gerechtigheid (James P. Sterba) doet een poging om een logisch kaderteschetsen van principes die gebruikt

kunnen worden in belangenconflicten tussen een antropocentrische en niet-antropocentrische argumenten. De discussie gaat hier enkel over het afwegen van belangen van menselijke en niet-menselijke wezens.

In zijn interessante stuk over de staat gaat Andrew Hurrell in op het internationale statensysteem en hoe dat beïnvloed wordt door de ecologische uitdaging. Het besef groeit dat de klassieke centrale actor in de politieke theorie, de staat, niet meer in staat is adequaat om te gaan met de ecologische problemen, onder meer door hun bovennationaal karakter. Of dat wil zeggen dat de druk veel groter wordt voor sterke mondiale instellingen, die er ook toe leiden dat de statengemeenschap (die traditioneel als *anarchistisch* of pluralistisch wordt omschreven) zal evolueren naar een fundamenteel andere *post-Westfaalse* structuur, is volgens de auteur nog lang niet zeker. Het zal voorlopig een mengvorm blijven (wat onder meer duidelijk blijkt uit de werking van de bovennationale politieke instellingen).

Het stuk over representatie (Michael Saward) wil vanuit een abstract (semiotisch) model de discussies analyseren die binnen de politieke ecologie gevoerd worden over representatie. Daarbij wordt er zeer uitgebreid ingegaan op de metaforen die daarbij gebruikt worden, onder meer voor *natuur*.

De tekst over vrijheid en rechten (Richard Dagger) vertrekt vanuit een liberaal vrijheidsdenken (nadruk op negatieve vrijheid) en pleit voor een andere visie op vrijheid en rechten 'less as barriers or shields that protect individuals against interference – as forms of *independence* – and more as matters of organic growth and connection, or *interdependence*'.

Het stuk over burgerschap is zoals steeds bij Andrew Dobson erg helder en didactisch. Hij vertrekt vanuit de twee basismodellen van burgerschap: liberaal

(met nadruk op rechten) en republikeins (met ook nadruk op plichten en deugden). Die twee modellen zitten allebei *in de tent* van het burgerschap. De politieke ecologie is in principe verzoenbaar met beide modellen, vooral het republikeinse. Maar naast dit alles houdt het ecologisme (net als het feminisme en het kosmopolitisme) een fundamentele kritiek in op de democratische uitgangspunten zoals die in de gangbare uitwerkingen van het burgerschap vorm kregen. Dat komt in grote mate door het feit dat ecologische problemen niet samenvallen met nationale grenzen en de politieke instellingen die daarmee verbonden zijn. In dat verband pleit Dobson sterk voor het concept van de ecologische voetafdruk omdat die net een andere ruimtelijke en verantwoordelijkheidsrelatie kan genereren die een nieuw ecologisch burgerschap, met de daarbij horende deugden, zou kunnen versterken.

Het artikel over veiligheid tenslotte (Daniel Deudney) bekijkt hoe de ecologische uitdaging gevolgen zou kunnen hebben voor het denken over internationale veiligheid. De auteur wil vooral ingaan tegen de benadering van de *milieuveiligheid* die veronderstelt dat ecologische degradatie tot nieuwe (militaire) conflicten zal leiden. Daarbij blijft hij zelf wel de hele tijd denken vanuit een klassiek statelijk en veiligheidsmodel, om daarmee te bewijzen dat de kans op een traditioneel interstatelijk conflict door ecologische redenen onwaarschijnlijk is.

Als geheel is dit zeker een interessant tekstboek. Heel wat van de artikels vatten op een overzichtelijke manier telkens een facet van het debat rond de politieke ecologie samen. Je merkt dat er in de academische politieke ecologie ondertussen een serieus corpus is uitgewerkt, onder meer wanneer het gaat over burgerschap. Tegelijk merk je echter ook de beperkingen of *witte vlekken*.

Zo zou een betere kruisbestuiving tussen theorie en praktijk vruchtbaar

kunnen zijn. Het is vaak schrijnend te merken dat er in de politieke praktijk (ook de groene) soms zo weinig tijd en ruimte wordt gemaakt voor reflectie vanuit de theorie. Maar het omgekeerde is ook waar. De politieke praktijk, vooral dan van de groene partijen, is in zekere zin ook een laboratorium voor ideologische visies en concepten. Als politieke theoretici die praktijk beter zouden willen leren kennen, zou dat ook voor het ideologische werk een meerwaarde kunnen zijn.

Verder vallen een aantal witte vlekken op in de theoretische benadering en in de opzet van het boek. Zo zou een grondige lectuur van het denken over risicomaatschappij of meer in het algemeen de kritische literatuur over de moderniteit een grote meerwaarde zijn voor een deel van de auteurs. Er worden trouwens erg weinig Duitse auteurs geciteerd, terwijl er daar ook een sterke traditie is van reflectie over de politieke ecologie. Het valt ook op dat er bij de besprekingen van statelijkheid en het statensysteem zo weinig kennis is van de Europese Unie en het hele debat over *multilevel governance*. Net het zoeken naar *postnationale* modellen is vanuit ecologisch standpunt bijzonder interessant en relevant.

Zowat alle stukken in het boek zijn op zich relevant, maar in het geheel ontbreken toch enkele dingen die tot een beter boek geleid zouden hebben. Zo is er – en dat klinkt misschien contradictorisch – wel erg veel aandacht voor de discussie over de relatie tussen mens en niet-menselijke natuur. Het zou nuttiger zijn om meer energie te investeren in domeinen die nu nog niet of nauwelijks ontwikkeld zijn, met name over de sociale thematiek. Zo is de ecologische crisis een enorme uitdaging voor de welvaartstaat, waarin de garantie van sociale rechten innig verbonden is met een ecologisch niet-duurzaam groeidenken. Uitgebreid ingaan op alle aspecten van die thematiek zou echt relevant nieuw materiaal kunnen

opleveren. Verder is er relatief weinig aandacht voor de Noord-Zuiddimensie van het ecologisme. Een systematische integratie daarvan, vanuit een visie op ecologische rechtvaardigheid, zou heel wat stukken in dit boek nog sterker en evenwichtiger maken.

Maar los van de minpunten is dit zeker een interessant boek dat hopelijk kan bijdragen aan een ruimere interesse binnen de meer klassieke politieke wetenschap voor het werk van de politieke ecologie.

Jan Mertens